

BANKALARDA MÜŞTERİNİN HÜVİYETİ

ve

TASARRUF EHLİYETİ

Banka muamelelerinin her biri için olduğu gibi müşterinin hüviyetini tesbit meselesi ile tasarrufa olan ehliyetini tâyin meselesi de hususi bir ehemmiyeti haizdirler. Banka denilen müessese muamelelerini yürütürken birtakım şahıslar ile temas girmesi tabiidir. Bu şahıslar ya hakiki şahıslardır: Ahmet, Mehmet, Ali, Veli... gibi; veya hükmi şahıslardır: Devlet, vilâyet, belediye... veya kolektif, komandit, anonim bir şirket gibi. Hakiki veya hükmi her hangi bir şahıs ile temas ve münasebetinde bankanın her şeyden mukaddem dikkat edeceği noktalar şunlardır: Karşısındaki şahsın kim olduğu ve hukuki şahsiyetinde noksan bulunup bulunmadığı noktaları. Birinci meselede o şahsın hüviyetini tesbit etmek; ikinci meselede o şahsın ehliyetini tâyin etmek mevzuubahistir. Hüviyet tesbit etmekten kasdedilen mâna: Ortadaki şahıs, hakiki bir şahıs ise onun adını, soyadını, erkek veya kadın olduğunu, yaşını, adresini, sanatını, tâbiyetini ve mümasil evsafını tatbik imzasıyla birlikte ve eğer o şahıs hükmi bir şahıs ise hükmi şahsiyetinin nev'ini (Devlet, vilâyet, belediye, köy... Kolektif, Komandit, anonim... Şirket... ilâh), icabına göre ünvanını, teessüs tarihini, müddetini, mevzuunu, sermayesini ve mümasil malûmatı, mümessillerinin tatbik imzalarıyla birlikte bir hesap kartonunda veya bu kabîl bir varaka üzerinde tesbit etmektir. Ehliyet denildiği zaman birtakım hukuktan istifade kabiliyeti kast edildiği gibi haddi zatında istifade edilebilen o hakların blfiil icrasına ve tasarrufuna ehliyet de mevzuubahis olur. Bizim burada tetkik edeceğimiz ehliyet, daha ziyade bu ikinci nevi ehliyet yani ehliyeti tasarrufiyedir.

Banka hesap sahibinin hüviyetini lâıkiyle tesbit etmeli ki yarın o hesabın tasarrufunu hakiki sahibine muhtas tutabilsin; aksi takdirde Ahmed'in hesabından Mehmed'e reddiyat yapar ve bundan mütevellit zarara tahammül etmek mecburiyetinde kalır veyahut bu yüzden mahkemelerde uğraşır durur. Banka münasebete girişmiş olduğu müşterinin veya her hangi bir şahsın tasarrufa ne dereceye kadar ehil olduğunu da lâıkiyle tâyin etmeli ki yarın her hangi bir mecnun ile veya her hangi bir şekilde kâsır müşterisiyle veyahut şahsiyet iktisap edememiş bir şahıs hükmi ile iş yapmaktan mütevellit olarak birtakım nahoş hâdiseler veya zarar-

lardan kendini vikaye edebilsin. Hüviyet ve ehliyet meseleleri bankalarca birlikte tesbit ve tâyin edilir ve birlikte takibolunur, denilebilir. Zira her iki mesele de bir kere tesbit ve tâyin edilmiş olmakla iş bitmiş değildir; bu iki mesele hemen hemen mütemadi bir takibe mühtaçtırlar. Bugün kendisine hesap açtığımız bir «küçük» iki sene sonra iktisabı rüşt eder, ve hesaptan tasarruf hakkı artık veli veya vasîsinin değil, kendinin olur. Kezalik bugün bizde hesap açtıran bir şirketin iki gün sonra iflâsı ilân edildiğini gazetelerde görürüz; hesaptan tasarruf etmek hakkı artık şirketin değil, iflâs masasının veya idaresinindir.

İki mesele, yani hüviyet meselesi ve ehliyeti tasarrufiye meselesi aralarında çok sıkı bir münasebete sahip olmakla beraber biz makalemizi iki ana kısma ayırmak suretiyle mevzuu veya mevzuları tetkika girişeceğiz.

I — Hüviyet tesbiti meselesi

Bir şahsı diğerlerinden temyiz edecek evsaf ve malûmatı, bu meyanda o şahsın veya mümessillerinin tatbik imzasını veya mührünü bir yerde toplayıp tesbit etmeye ve bilhassa o şahıs ile bir muamele vukuunda veyahut zaman zaman o evsaf ve malûmatı ve imza veya mührü tetkik ve mukabele etmeye bankalarca hüviyet tesbiti derler. Hüviyet tesbitinin tatbikatta icabettiği muameleleri şöylece telhîs etmek mümkündür: Müşterinin şahsi vasıflarını alâkadar olduğu vesaikle karşılaştırmak, dosyaya o vesaikin tarih, numara, suret, hulâsa gibi izlerini kayıt veya ithal etmek, müşterinin tatbik imzasını, mührünü veya damgasını almak, icabettikçe bu malûmat, kuyut veya izleri tecdit veya takibeylemek muameleleri o hüviyet tesbitini mutazammın muamelelerdir.

Hüviyet tesbiti denilince bankalarda mesele ya gelip geçici bir müşteriye veyahut daimî hesap sahibi bir müşteriye taallük eder. Gelip geçici müşteriler mevzuubahis olunca banka bunların hüviyetine ait malûmatı nereden temin ettiğini yapılan muameleye ait evrakı müspite üzerinde tesbit eder. Meselâ Ziraat Bankasının İstanbul Şubesi bugün Manisalı Hasan Çilli'ye bir havale parası tediye etmiştir. Hasan Çilli'nin Hasan Çilli olduğuna bankanın memuru nereden kanaat getirmiştir? Memur havale lehdarından evvelâ nüfus hüviyet cüzdanını istemiştir. Hüviyet cüzdanı üzerinde bilhassa yaşa ve evsafı farıkaya nazaran memur yaptığı mukabelelerde mutabakat bulmakla beraber bu mutabakat kendisini yüzde yüz ikna edecek bir derecede düşmiyebilir. O zaman müşteriden nezdinde daha başka bir vesika olup olmadığını sorar; fotoğraflı askerlik vesikası bulunduğu cevabını alır. Bu vesika muhteviyatını cüzdan muhteviyatıyla mukabele ettikten sonra muameleyi yürütür ve evrakı müspite üzerine bu iki vesikanın nerelerden alınmış olduğunu ve tarihlerini kaydeder. Hüviyet tesbiti için bankanın mutlaka nüfus cüzdanını veya askerlik vesikasını görmesi değil, o adamın o adam olduğuna mâkul ve katî bir surette kanaat getirmesi şarttır.

Bu hususta meselâ bir şoförün ruhsat tezkeresi, bir yolcunun pasaportu, bir üniver-
site mezununun diploması pekâlâ birer vesika mahiyetini haiz olabilirler; banka
bunlarla da pekâlâ iktifa edebilir; elverir ki bunlarda fotoğraf değiştirilmek su-
retiyle bir sahtekârlık yapılmış olup olmadığına banka münasip şekilde dikkat
ctmeyi ihmal eylemiş olmasın. Bazan müşteri hiçbir vesika ibraz edemez. O za-
man banka kendisinden bizzat bankaca itimadedilebilecek iki muarrif ister, bu muar-
riflerle o şahsın o şahıs olduğuna kanaat getirir ve keyfiyeti evrakı müsbite üye-
rine kaydeder. Bir şahsın hüviyeti üzerinde tereddüdü mucip ciddî sebepler zuhur
eder veya vârit olursa bankanın o müşteriden hüviyet cüzdanını musirren istemek
veya hüviyetini noterden tasdik ettirmesini talebetmek de hakkı olur.

Daimî müşteriler veya hesaplar için bankalarda hesap kartonu denilen bir
varaka, daha doğrusu bu varakayı da muhtevi olmak üzere bir dosya tutulmak usul-
dendir. Bu varakanın üzerinde, müşteri hakiki bir şahıs ise onun adı, soyadı, yaşı,
adresi, sanat veya mesleki, tâbiyeti ve icabına göre sair evsafı kayıt ve tesbit edil-
dikten sonra kndisinin, icabında veli veya velilerinin, vasîsinin, vekiînin veya sair
her hangi bir mümessil veya mümessillerinin imzaları veya tatbik mühürleri alınır.
Bizde daimî müşteriler veya hesaplar için tatbikatta hali medeniye, veya ahvali şah-
siyeye mütaallik malûmatı bizzat nüfus hüviyet cüzdanı ile mukabele etmek pek
de âdet olmuş değildir. Eğer ortadaki şahıs, hükmi bir şahıs ise kartona hükmi
şahsiyetin nevi (devlet dairesi, vilâyet, belediye, köy... Menafii umumiyeye hâdim
cemiyet, alelâde cemiyet, kolektif şirket, komadit şirket... ilâh), unvanı, teessüs ta-
rihi, müddeti, mevzuu, sermayesi mümessillerinin isimleri ve sair evsaf ve muk-
tazi malûmat kaydolunur ve burada da hükmi şahsiyeti temsil edecek kimse veya
kimselerin tatbik imzaları ve damga veya mühürleri nümuneleri alınır. Hesap iş-
lemeye başladıktan sonra her muamelede imza veya mühür kartondaki imza veya
mühür ile mukabele olunur veya olunmak lâzım gelir (tatbikatta gişe memurunun
bu mukabeleyi ihmal ettiği ve bu ihmal yüzünden bankanın mahkemede haksız
çıktığı da görülmez, değildir). Tatbikatta bir kimsenin şimdi attığı imza, biraz
sonra attığı imza ile, hele aradan uzunca bir zaman geçtiği takdirde eksiriyetle
yekd'gerinden tehalüf ettiği için daha hesap kartonunu tesis ederken bazı bankalar
mütaadd't imzalar aldıkları gibi her hangi bir muamele yapılırken müşterinin
attığı imza, tatbik imzasiyle tutmayınca kendisi bir daha, bir daha, bir daha imza
atmaya davet olunur. Hesap kartonuna dercolunan malûmata ait vesaik, ya asılları
veya suretleri, kartonu muhtevi dosyaya konur. Bunlar ne gibi vesaiktir. Bir tasnif
dâhilinde bunları izah edelim:

1 — Hakiki şahıslarda - Hakiki şahıslarda adı, soyadını, yaşı ve tâbiyeti gös-
teren vesika birinci derecede nüfus hüviyet cüzdanıdır. Hüviyet cüzdanları çık-
mazdan mukaddem bu işi nüfus tezkereleri görürdü. Adres, sanat veya meslek hu-
susunda hüviyet cüzdanlarının veya tezkerelerin vermekte oldukları malûmatı - ara-
dan zaman geçmesi dolayısıyla - daha başka vesaikle teyid etmek lüzumu hâsıl ola-

bilir, askerlik vesikası (hizmet tezkeresi, terhis tezkeresi) nden, sanata veya mesleğe ait resmî vesikalardan bu hususta istifade olunabilir. Bilhassa ecnebler için pasaport, pasavan, tayfa vesikası ikamet tezkeresi, hüviyet vesikası, hüviyet varakası (bunlar için 7 temmuz 1938 tarih ve 3519 numaralı Pasaport Kanununa bakınız) ve mümasilleri de bankalara bu yolda faide temin edebilirler. Küçükler, gayri mümeyyizler, mahcurlar ve saire üzerinde bazı salâhiyetler sahibi kimseler mevzuubahis oldukta bunlardan da bazı vesaik aranır:

a — Küçüklerde - Velâyet için bir mahkeme veya resmî makamdan mütadan bir ilâm ve saire sadır olmaz. Velâyet gerek çocuğun gerek ebeveyninin hüviyet cüzdanlarına veya nüfus hüviyet cüzdanlarına ve muhtevalarına bakılarak tâyin olunur. Şu kadar ki velâyetin nez'i mevzuubahis olur veya banka bununla alâkadar bulunursa nez'i keyfiyeti için mahkeme ilâmını aramak iktiza eder. Ya nez'i neticesinde veyahut ebeveynin vefatı dolayısıyla küçük vesayet altında ise mahkemenin bu hususta bir vesayet ilâmı çıkarmış olması iktiza eder; bu aranır.

b — Mahcurlarda - Kendilerine vasilik veya kayyımlık veya kanuni müşavirlik izafe eden kimselerden vesayete, kayyımlığa, kanuni müşavirliğe dair olarak mahkemedan istihsal etmiş olmaları lâzım gelen ilâm aranmak iktiza eder.

c — Kocalı kadınlarda - Aile mallarının idaresinde mal birliği veya mal ortaklığı veya mümasili bir tarz mevzuubahis olduğu zaman bu husustaki mukavelelerin noterden musaddak bir sureti aranmak lâzımdır. Her hangi bir muamele için kocanın izin ve müsaadesi iktiza ederse yerine göre - noterden musaddak veya gayri musaddak - bir mektupla iktifa olunabilir.

ç — Müflislerde - İflâsa ait mahkeme kararının ya musaddak bir sureti veya gazetede ilânı aranmak lâzım gelir.

d — Aliller ve ümmilerde - Amâ, çolak gibi alillerde vesika bunların bizzat şahısları; ümmiler için kendi ifadeleridir. Amâlarda şahitle de muamele yapılabilir; icabında notere gidilir. Çolaklık veyahut başka türlü alillik veyahut ümmilik dolayısıyla imza vaz'ına muktedir olamıyanlar için muamelelerde esas itibariyle notere gidilmek iktiza eder. Aliller ve ümmiler vekil ile iş gördükleri takdirde noterce musaddak bir vekâletname dosyaya konulur. Amâ ve ümmilere icabında ilâveten parmak bastırmak da müdebbirane bir hareket olur.

e — Mirasta ve gaiplik hâdiselerinde - Veraset senedi veya veraset ilâmı aranmak lâzımdır.

2 — Hükmi şahıslarda - Devlet dairesi, vilâyetler, belediyeler, köyler, ticaret odaları ve mümasil resmî, nim resmî devair ve müessesat için hükmi şahsı temsil edecek hakiki şahısların tatbik imzaları ile birlikte bu daire ve müesseselerin resmî mühür veya damgaları aranmak lâzım gelir. Bu hususta ya bir tamim veya hususi bir tezkere veya mektup veyahut bir sirküler alınıp dosyaya konmak iktiza eder. Köylere ait mühür ve imzaların vilâyete veya kaymakamlığa tasdik ettirilmesi muvafık ihtiyat olur. Bizde resmî, nim resmî daire ve müesseselere ait mühür

ve imzaların sıhhati, eşhası sâlisece tevsik olunabilmek için bilfarz ticari hususatta olduğu gibi sağlam bir esasa bağlanmış değildir.. Bilfarz İstanbul'da bir bankaya Şile Kazası Kaymakamlığının resmî mührü ve kaymakamın kendi imzası diye ibraz edilecek bir mühür veya imzayı o bankanın ne şekilde tevsik etmesi lâzım geleceğini bizde bir metin tanzim etmiş bulunmamaktadır. Banka bu hususta zemin ve zamana göre, tedbir alarak ortada bir sahtekârlık bulunmadığına kanaat getirmek lâzım gelir. Menafii umumiyeye hâdim cemiyet ve müesseselerle alelâde cemiyetler için yine mümessillerinin tatbik imzalarını ve müessesenin resmî mühür veya damgasına ait nümuneyi muhtevi tamim, tezkere, sirküler veya mektup, ve alelâde cemiyetlerde fazla olarak tescillerine dair mülkiye kaymakamından almış oldukları vesikaya ait musaddak veya gayri musaddak suret lâzımdır. Bunların yanibaşında mevzuubahis müessesenin ana nizamnamesi de aranmak ve bu nizamnamenin hesaptan tasarrufa ait ahkâmı, tamim, tezkere, sirküler veya mektup ahkâmı ile tutup tutmadığı daha bidayette mukabele olunmak iktiza eder. Kolektif, komandit anonim, limitet ve kooperatif şirketlerden her birinde tescil ve ilânı nâtik resmî gazete (Ankara'da ve vilâyetlerde münteşir resmî gazeteler maksuttur) ile mukavelenamei esasi (diğer adıyla nizamnamei esasi) lerinden bir nüsha, mümessillerin imzaları ve şirketlerin damgaları nümunelerini ve imza şeraitini muhtevi ve noterden musaddak sirküler veya mektup alınmak ve bunların muhteviyatı mukavelenamei esasi ahkâmına muvafık olup olmadığı tetkik edilmek lâzımdır. Hususi şirketlerde şahsiyeti hükmiye mevzuubahis olmadığı için mukavelenamei esasi ve sirküler aranmaya mahal yoktur; doğrudan doğruya hakiki bir şahsa hesap açılır. Âdi şirketlerde mukavelenamei esasi ahkâmı ve mukavelenamei esasi hükümleriyle mutabık şerait dahilinde imzalara ait nümuneler alınıp dosyaya konulur.

Ecnebi eşhası hükmiyeye gelince: Bunların evvelemerde kendi memleketleri kanunlarına tebaan teşekkül etmeleri lâzım gelmesine göre keyfiyetin her şeyden mukaddem bu zaviyeden tetkiki ve icabına göre vesaik taharrisi lüzumu izahtan vârestedir. Memleketimizde faaliyette bulunan ecnebi şirketleri için kendi kanunlarına göre tanzim edilmiş statülerinden (mukavelenamei esasi veya nizamnamelerinden) bir veya mütaaddit nüshayı, ecnebi anonim ve sermayesi eshama münkasim şirketler ile ecnebi sigorta şirketleri hakkındaki 30 teşrinisani 1330 tarihli kanun ahkâmı mucibince faaliyetlerini icra edebilmek için beyanname verildiğini ve saireyi ilâna ait vesaikin, daha doğrusu gazetelerdeki ilânların birer suretini ve sonra şirketlerin sirkülerlerini alıp dosyaya koymak lâzım gelir. Burada da statü ahkâmı ile sirküler muhtevalarının birbirini tutmasına dikkat etmek lüzumunu ifade etmek zait düşer.

Hesap kartonlarının bankalarda müstesna bir ehemmiyeti vardır veyahut var, görülmek iktiza eder. Bazı bankalarda bunlar mütaaddit nüsha olarak tanzim edildiği gibi müessesenin salâhiyettar müdür veya şeflerince de imza ve tasdik edildikten sonra bir nüshası muamelât servisinde veya gişede, diğer nüshası veya nüshaları da muhasebe veya kontrol gibi servislerde muhafaza edilir.

II — Ehliyeti tasarrufiye meselesi

Muamele veya hesaptan tasarruf, ya hakiki bir şahıs namına veyahut hükmi bir şahıs namına yürüyecektir. Banka ile, muameleyi yapacak olan şahıs ya doğrudan doğruya kendi nam ve hesabına bu muameleyi yapacak veyahut o muameleyi ya kendi gibi hakiki bir veya mütaaddit şahısları veya hakiki bir mevcudiyete gayri malik bir veya mütaaddit eşhası hükmiyeyi temsilen yapacaktır. Her hangi şekilde olursa olsun tatbikatta banka, müvacehesine gelen o şahsı hakikininki kendisiyle bir muamele yapmak, bir mukavele aktetmek, bir taahhüt ve iltizam altına girebilmek için medeni haklarını istimal salâhiyettar olmasına, bunun için de o şahsın her şeyden mukaddem reşit, mümeyyiz ve gayri mahcur bulunmasına dikkat eder veya dikkat etmek lâzım gelir. Zira kaideten, mümeyyiz olmıyan kimse ile küçük ve mahcur medeni hakları istimal salâhiyetinden mahrumdurlar (Kanunu Medeni 14). Burada da mevzuu iki ana kısma ayıracağız: Birinci kısım hakiki şahıslarda ehliyeti tasarrufiye, ikinci kısım hükmi şahıslarda ehliyeti tasarrufiye tahsis edilecektir.

BİRİNCİ KISIM

Hakiki şahıslarda ehliyeti tasarrufiye

Bankada hesap sahibi hakiki şahıslardan bahsetmek lâzım gelince mevzuu evvelâ tâbiyet zaviyesinden Türkler ve ecnebler diye ikiye ayıracağız. Sonra da bunları berhayat olup olmamaları itibariyle: I - Berhayat olanlar, II - Vefat etmiş bulunanlar diye, tâliyen ikiye tasnif ederek tetkik edeceğiz.

Evvelâ - Türklerde ehliyeti tasarrufiye - Tâbiyet meselesi iki zaviyeden ehemmiyet iktisabeder. Biri: Erkek ve kadında ehliyet meselesi memleketine göre değişir; diğeri döviz takyidatı hakkındaki ahkâm birçok memleketlerde, o meyanda bizde ecnebilere ait mevduatı veya alacakları bazı kuyuda tâbi tutmuştur. Hattâ bazan bu kuyut ecnebinin tâbiyetine göre de değişir. Türk kimdir? 1312 numara ve 28 Mayıs 1928 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanununun birinci maddesine göre bir Türk baba veya ananın Türkiye'de veya ecnebi memlekette doğan çocukları Türk vatandaşdır; - A - Türkiye'de doğup da anası babası belli olmıyan, B - Türkiye'de doğup da anası ve babası veya bunlardan birisi vatansız olan, C - Türkiye'de veya ecnebi memlekette evlilik haricinde Türk anadan doğan veya Türk babadan olan çocuklar Türk vatandaşdır. Hükümetin usulüne tevfikan müsaadesine iktiran etmek şartıyla suverî muhtelifle ile de Türk vatandaşlığı iktisabedilebilir; - Türklerle evlenen ecnebi kadınlar Türk vatandaşı olurlar - ecneblerle evlenen Türk kadınları Türk kalırlar. Ecnebi bir kadının bir Türk ile evlenmesi

ecnebi kocasından evvelce olan çocuklarının tâbiyetine tesir etmez. Ancak babaları sağ değilse küçüklerin tâbiyeti analarına tâbi olur - Evlenme ile tâbiyeti değişmiş olan sabık ecnebi kadınlar Türk kocalarından her hangi birisiyle evlilik halinin zevaliyle ayrıldıkları tarihten itibaren üç sene zarfında tâbiyeti asliyelerine rücu hakkını haizdirler. Şu kadar ki ecnebiliğe avdet etmek isteyen kadının Türk babadan çocuğu mevcut değilse ikametgâhını ecnebi memlekete nakletmesi şarttır. - Bütün bu hususatta banka şüphesiz ki tâbiyeti eldeki nüfus hüviyet cüzdanına, pasaporta, ikamet veya seyahat tezkeresine bakarak tâyin edecektir.

1 — Ber hayat olan hakiki şahıslar. - Biraz evvel de söylediğimiz veçhile Türk Kanunu Medenisine göre bir kimse medeni bir hakkı istimal edebilmek için kaideten onun reşit, mümeyyiz ve gayri mahcur olması iktiza eder. Reşitlik on sekiz yaşın ikmalıyla başlar. Şu kadar ki evlenme kişiyi reşit kılar. Binaenaleyh meselâ on yedi yaşında olup da evli bulunan kimseyi de reşit tanımaya mecburuz (K. M. 9—11). Fakat tasarrufa ehil olmak için reşit olmak kâfi değildir. Mümeyyiz olmak da iktiza eder. Mümeyyiz ne demektir? Yaşının küçüklüğü sebebiyle veyahut akıl hastalığı veya akıl zayıflığı veya sarhoşluk veya bunlara benzer sebeplerden biriyle mâkul surette hareket etmek iktidarından mahrum olmıyan her şahıs, Medeni Kanun nazarında mümeyyizdir (K. M. 13). Mahcure gelince: Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı, ayyaşlık israf, sui hal ve sui idare, mahpusiyet veya ihtiyari hacir gibi sebeplerle vesayet altına alınmış olan her reşide mahcur denir. Mahcur olan kimseler de tıpkı küçük ve gayri mümeyyiz kimseler gibi medeni haklarını istimal salâhiyetinden mahrumdurlar. Mamafih istimal salâhiyetinden mahrumiyet demek, bizzat medeni haklardan tamamen mahrumiyet demek değildir. O hakların bir kısmından alâkadarlar, yani küçükler, gayri mümeyyizler ve mahcurlar mümessilleri vasıtasıyla istifade ederler. Medeni hakları istimal edebilmek yolundaki ehliyetleri tamamen veya kısmen kasredilmiş olanlara kâsırlar denilir ki: (A — küçükler, B — mahcurlar ve mahdut ehliyet sahipleri, C — kocalı kadınlar, Ç — müflisler, D — alimler ve ümmiler bu meyanda tadat olunabilirler. Bu kimseleri temsil edenler de yerine göre veli, vasi, kayyım, müşavir, koca, iflâs dairesi, vekil namlarını alırlar. Yukarki izahattan sonra hulâsatan: Sinni rüşde vâsıl olmuş erkek ve kızlar, dul veya boşanmış kadınlar için tam ehliyeti tasarrufiyeye sahiptirler, diyebiliriz.

A — Küçükler. - Küçüklerden maksat on sekiz yaşını ikmal etmemiş ve gayri müteahhil bulunmuş kimselerdir. Bunlar medeni haklarını velileri, yani baba ve anaları ve icabında vasîleri vasıtasıyla istimal ederler:

1 — Veliler - Çocuğun kâr ve kisp ile meşgul olmaması ve mal sahibi bulunamaması asıl olmasına göre küçüklerin bankalarda hesap sahibi olmaları nasıl mümkün olur? Muhtelif sebeplerle çocuklar namına bankalarda hesap açılabilir. Daha çocuk doğduğu sıralarda büyük baba, büyük ana, eş, dost doğrudan doğruya çocuk namına bankaya muayyen bir miktar para koyup cüzdanını hediye maka-

mında beşiğe bırakabilirler. Zengin bir adam torununa, yeğenine nakit, esham, tahvilât ve mümasil senedat hibe, teberrü, ve vasiyet edebilir. Doğrudan doğruya ana ve baba çocuğun namına alacaklı bir hesap - tahsisen bir tasarruf hesabı - açtırabilirler. Bu ve mümasil hallerde banka nezdinde çocuğu, hukuki tâbiriyle küçüğü ana ve baba birlikte temsil eder, velâyeti beraberce icra ederler. Anlaşamazlarsa babanın reyi muteberdir (K. M. 263). Bu itibarla bizde veli sıfatıyla babanın müstakillen hareketinde bir beis yoktur. Zira velâyette son söz, onundur. Fakat ana velâyeti icra etmek istiyorsa babadan mümkün olduğu kadar umumi ve şâmil muvafakat ve mezuniyeti nâtik bir mektup aramak ve almak bankaca muvafık ihtiyat olur. Gerçi ana baba velâyetleri devam ettikçe çocuğun mallarını idare ederler ve hesap ve teminat vermezler (K. M. 278) ise de bu idare ve tasarruf yolundaki hakları mutlak değildir. Ebeveyn «velâyeti icra hakkını haiz oldukları nispette çocuklarının kanuni mümessilidirler K. M. 268». Kanun bu hususta bazı hudutlar çizmiştir. Velâyet altındaki çocuk ehliyet itibariyle vesayet altındaki kimse gibidir. Vesayet altında bulunan kimsenin idari muamelâta iştiraki müstesna olmak üzere vasi marifetiyle temsile mütaallik hükümler veli hakkında da tatbik olunur. (Kanunu Medeni 269). Binaenaleyh vasi gibi veli de çocuğun «malını hibe veya vakfedemeyeceği gibi onun hesabına kefalet de yapamaz. K. M. 392». Bunun içindir ki bankalar küçüklere ait tevdiat hesaplarından reddiyat yaparlarken tediye evrakı müsbitesi üzerinde: «hesaptan şu kadar lira istirdadolunmuştur» gibi pek sade şekilde bir ibare kullanmak suretiyle bu parayı hibe, vakıf, teminat iraesî gibi tasarruflarla alâkadar kılabilecek ibarelerden mümkün olduğu kadar uzak tutmaya itina ederler. «Temyiz kudretini haiz olup da en aşağı on altı yaşında bulunan vesayet altındaki kimsenin mallarını idareye müteallik mühim tasarruflarda» mümkün oldukça küçüğün imzasını da velinin imzası yanında almak müdebbirane bir hareket olur (K. M. 393). Ana baba vazifelerini yapmadıkları takdirde hâkim müdahale ile (K. M. 278) çocuğun menfaatini muhafaza için muktazi tedbirleri ittihaz eder (K. M. 285). Hattâ icabında kendilerinden velâyet hakkını nezedebilir (K. M. 274). Ebeveynden velâyet nezolununca çocuğa bir vasi tâyin olunur (K. M. 274). Bankada bir hesap açılırken veyahut açıldıktan sonra velâyet ebeveyn uhdesinde bakîmidir, yoksa neze uğramış mıdır, mesele olmaktan hali kalmaz. Banka velâyetin nezine vâkıf olduğu halde veli veya velilerin tasarruflarına müsaade etmiş ise icabında şüphesiz mesul olur. İtiraf etmeli ki velâyetin inkiza'ya uğramış olup olmadığını tahkik edebilmek hiç de kolay bir iş değildir.

2 — Vasiler. - Velâyet ebeveynden veyahut münferiden babadan veya anadan nezi edilmiş veyahut ana ve baba vefat eylemişler ise küçük bir (ve icabında mütaaddit) vasinin vesayeti altına tevdi olunur. 17 şubat 1926-tarih ve 743 numaralı Kanunu Medenin 383 üncü maddesine göre: «Vesayet altındaki kimsenin mallarını idare hususunda bir mahzuru yoksa senetler, kıymetli eşya, mühim vesika-

lar ve buna mümasil sair şeyler sulh mahkemesinin mürakabesi altında emin bir mahalle konulur». Kanunu Medenin 385 inci maddesine göre ise: Vasînin, vesayeti altındaki kimse için sarfına lüzum görmediği nukut, derhal sulh mahkemesi veya hükümetçe tâyin edilmiş olan malî bir müesseseye faiz mukabilinde ikraz edilir». Bu madde ile Kanunu Medeni, vesayet altındaki kimselere ait nukudun ya *sulh mahkemesince* veya *hükümetçe* tâyin edilecek bir müesseseye yatırılabilceği kaidesini kabul etmiştir. Fakat yetim vaziyetindeki küçükler mevzuubahis olunca, hemen Kanunu Medeniye mütaakip çıkan 844 numara ve 22 mayıs 1926 tarihli Emlâk ve Eytam Bankası Kanunu, o malî müessesenin tâyini salâhiyetini hem sulh mahkemesinden hem de hükümetten almış ve bu sınıf küçükler için ait nukudun mutlaka Emlâk ve Eytam Bankasına tevdiini emretmiş bulunmaktadır, fikrindeyiz. Filhakika bu ikinci kanun beşinci maddesinde aynen şöyle der: «Eytam sandıklarının mevcut nukudu ve bundan sonra tahsil edilecek ve terekeden hâsû olacak mebalîğ bankaya devletin zimani altında hesabı câri suretiyle tevdi olunur».

Kanunu Medenide mevzuubahis velâyet, vesayet ve miras hukukuna mütaallik hükümlerin tatbik suretine dair 27 şubat 1934 tarihli kararname ile sâdir olan nizamname, yetimlere ait nukuttan gayri kıymetler ve sairenin de, yani başka kasırlara ait nukudun ve diğer kıymetler ve sairenin de tevdi olunacağı malî müesseseyi tâyin hususunda «sulh mahkemesi» nin kanunen haiz olduğu salâhiyeti takyidederek bu kıymetlerin dahi mutlaka Emlâk ve Eytam Bankasına yatırılmasını emreder, görünmektedir. Filhakika nizamname, birinci babının velâyet, vesayet ve miras işlerinde tutulacak defterlerden bâhis ikinci faslında, 15 inci maddede: «hesabı câri defteri, Emlâk ve Eytam Bankasına yatırılan nakit ve sairenin hesabını gösterir. - Bu defterde sıra numarası, parası, bankaya yatırılan kasır ve mahcur ve gaibin ad ve san ve ikametgâhlrı, bankaya yatırılan ve bankadan alınan para, tarihi, makbuz numarası, ait olduğu defter numarası, esas defter numarası, dosya numarası, mülâhazat hanesi ve sütunları bulunur» der. Yine bu nizamnameye ait üçüncü babın vesayet işlerine mütaallik birinci faslında: «senetler, kıymetli eşya, mühim vesikalar ve sair buna mümasil şeyler sulh hâkiminin mürakabesi altında emin bir yere konur. Bunların böylece muhafazası vesayet işlerinin görülmesine mâni teşkil ediyorsa icabında vasîden teminat alınarak kendisine verilebilir. Küçüğe veya gaibe ait nukut Emlâk ve Eytam Bankasına gönderilir. Madde 25» hükmü görülür. Menkul ve gayrimenkul malların satılmasından bâhis 26 ncı madde ise dördüncü fıkrasında şu hükmü nâtıktır: «... satışta küçüğe, mahcure ve gaibe ait parayı ahz ve kabzetmek üzere Emlâk ve Eytam Bankasının tahsildarı bulundurulur. Bankanın şubesi bulunmayan yerlerde satış bedelleri sulh hâkiminin mesuliyeti altında mahkemenin veznesinde muhafaza olunarak nihayet ertesi gün mal sandığına yatırılır ve mal sandıklarınca hemen en yakın emlâk bankası şubesine gönderilir...». Kezalik 32 nci madde şöyle der: «Küçüğe ait hisse olarak bankaya yatırılmış olan nakit, esham ve tahvilleri sulh hâkiminin müsaadesi olmadan vasî

alamaz. Reşit olunca Emlâk ve Eytam Bankasındaki mevduatın iadesi hâkim tarafından bankaya yazılır».

Nizamnamenin kanun hükümlerini takyidetmek kudreti olmadığı izaha muhtaç değildir. Fakat yukarda iradedilmiş olan kanunlar ve nizamname hükümlerinden çıkaracağımız neticeler şunlardır: Yetim vaziyetindeki küçüklerin paraları Emlâk ve Eytam Bankasından başka bankalarca kabul edilmemek lâzım gelir. Halbuki tatbikat bu merkezde değildir, zannediyoruz. Emlâk ve Eytam Bankası (ve tatbikata göre diğer bankalar) nakdî ve gayri nakdî mevduatı sulh hâkiminin müsaadesi olmadan vasiye teslim edemez. Binaenaleyh her kalem reddiyat için hâkimden tahrirî izin aramak lâzım gelir. Hattâ küçük reşit olunca Emlâk ve Eytam Bankasındaki mevduatını dahi hâkimin müsaadesi olmadan alamamak iktiza ediyor.

Ortada vasi mevzuubahis olduğu zaman tatbikatta hesabın hem mehuzatına hem medfuatına ait her hareket için sulh mahkemesinden izin istihsal etmek müdebbirane bir hareket olur.

3 — Kayyımlar. - Bir işte kanuni mümessilin menfaati ile küçüğün (veya mahcurun) menfaati birbirine zıt olursa veya kanuni mümessilin bir mâniî zuhur ederse ve buna mümasil sair hallerde sulh mahkemesi kayyım tâyin eder. Malların idaresinde kayyımın salâhiyeti vasinin salâhiyetinden daha az geniştir: «... Kayyım ancak iktiza eden idari ve tahaffuzi tasarruflarda bulunabilir K. M. 403 fıkra 1). Beyi ve hibe gibi temlikî tasarrufların zıddı olarak müstamel bu idari ve tahaffuzi tasarruflardan maksat bir mameleki muhafazaya, idameye, tenmiyeye mâtuf muamelelerdir ki araziyi işletmek, emlâk ve akaratı kısa müddetlerle kiraya vermek, zamanında irat ve faizleri tahsil etmek, mütedahil matlûbatı takibeylemek, her hangi bir müruru zamanı inkıtaa uğratmak gibi tasarruflardır. «Kayyımın diğer tedbirlere tevessül edebilmesi temsil edilen kimsenin muvafakatine ve muvafakat itasına ehil değilse sulh mahkemesinin müsaadesine bağlıdır. K. M. 403 fıkra 2». Küçük mevzuubahis olduğu zaman banka her hesap hareketinde mutlaka mahkemedan izin aramalıdır.

B — Mahcurlar ve mahdut ehliyet sahipleri. - Mahcurlardan murat, yukarda da söylediğimiz gibi akıl hastalığı, ayyaşlık ve saire kabilinden sebeplerle vesayet altına alınmış kimselerdir. Meselâ borçlu veya alacaklı bir hesap işleyip gitmekte iken, sahibi cinnete uğramak, bir seneden fazla mahpusiyetle mahkûm olmak veya hut bizzat hacri talebetmek gibi bir hâdise neticesinde hacir altına girebilir. Mahdut ehliyet sahibinden maksat da hacrine kâfi sebep bulunmamakla beraber medeni haklarını istimal salâhiyetinden kısmen mahrum edilmesi menfaati iktizasından olan ve kendisine kanuni müşavir tâyin olunan kimsedir. Mahcurlar ve mahdut ehliyet sahipleri mevzuubahis olduğu takdirde icabına göre vasi, icabına göre kayyım, ihtiyari kayyım veya kanuni müşavir tâyin olunur. Bu gibi hallerde de banka hesabı derhal durdurmalı; vasiyi, kanuni müşaviri, vesayet ilâmını ve - hesapta her hangi

bir hareket icrası lâzım geldikte - sulh mahkemesinin iznini veya müşavirin reyini aramalıdır.

C — Kocalı kadınlar - Bizde aile emvali idaresinde kanunun kabul ettiği kaide mal ayrılığı olmasına göre kadın da kendi emvalinde tıpkı erkek gibi serbestii tasarruf hakkına sahiptir. Şu kadar ki bankaya gelip orada borçlu veya alacaklı bir hesap açtıran veya açtırmak istiyen kocalı kadın kocasıyla mal birliği veya mal ortaklığı esaslarına göre de mukavele akdedebilmek haklarına malik olmasına göre banka ile muamele sırasında mal ayrılığından gayri bir esasa müstenit olarak ortada bir mukavele bulunmadığına kanaat getirebilmek banka için kolay bir iş değildir. Olabilir ki kadın kocasıyla mal ortaklığına müstenit bir mukavele akdetmiş ve bu mukavele Noterce tescil edildikten sonra gazete ile de ilân edilmiştir. Bankalar mütaden bu ilânları hiç takibetmezler. Sonra meselâ İstanbul gibi bir şehirde Noterler hayli taaddüdeder. Buralara gidip de sicillerde böyle bir kayıt olup olmadığını tahkika tevessül etmek yine mütaden tahammül edilebilecek külfetlerden değildir. Bunun için kocalı bir kadına ait olarak bir hesap açmak lâzım geldikte kocasından aradaki tefriki emvali ve kadının serbestii tasarrufunu nâtik sarih bir beyan ve muvafakat mektubu almak veyahut bu mümkün olmazsa - ileride hiç değilse kadına karşı hakkı rucuu takviye için - kadına tâbi olduğu emvali aile tarzı idaresini imzası altında tasrih ettirmek müdebbirane bir hareket olur.

Ç — Müflisler. - İflâs etmiş kimselere müflis denir; müflisleri iflâs daireleri temsil eder; masanın kanuni mümessili odur. Binaenaleyh bir iflâs hâdisesinde banka artık hesabın sahibine tediyatta bulunmayıp bakiyei matûbu iflâs dairesi emrine âmade bulundurmakla mükelleftir. Şayet hesap borçlu bir hesap ise banka kendi alacağı için yine iflâs idaresine müracaat eder.

D — Aliller ve ümmiler - Amâlar, çolaklar, aliller zümresindedir. Bunlar reşit, mümeyyiz, gayri mahcur oldukça kendilerinin bankalarla her hangi bir muameleyi yapmalarına mâni yoktur. Amâlarla yapılan muameleler, banka memurlarından olmıyan iki muteber şahidin huzuru ve imzalarıyla yapılmak bankalarca mûtaftır, (amâ filânın filân bankaya yaptığı teslimat işbu varakada yazılı olduğu üzere şu kadar liradan ibrettir) veyhut (amâ filân işbu varakada yazılı şu kadar lirayı filân bankadan huzurumuzla almıştır) şeklinde ibarelerle muamele yürütülür (Borçlar Kanunu 14). Mühim hâdiselerde veyahut mühim meblâğlar mevzu bahis olduğu zaman banka keyfiyeti Noter tasdikına da iktiran ettirir veyahut iktiran ettirmek müdebbirane bir hareket olur. Amâlar haricinde kalan aliller ile immlere ait bütün muameleler de noter tasdikıyla yapılmak ihtiyat kaidesine mutabık düşer. Bu gibi kimselerin bir defa için - Sıfatı vekâleti noterden musaddak - bir vekil irae edip banka nezdindeki işlerini o vekil marifetiyle görmeleri amelî bir tedbir olur. Alelâde reşit, mümeyyiz ve gayri mahcur bir kimsenin de vekâletle banka işlerini tedvir etmesine hiçbir mâni yoktur.

Gerek aliller ve ümmiler mevzuubahis olduğu zaman, gerek alelâde hallerde vekil ile muamele yapmak lâzım gelince vekilin elinde umumi veya hususi vekâleti nâtik bir vesika bulunmalı, bu vekâletname vekâleten görülecek iş hakkında kâfi vuzuh ve sarahati haiz olmalı, banka ile hesap sahibi arasında ihtilâf tevli dedebilecek müphemiyetlerden azade bulunmalıdır. Vekâletnamenin hangisi umumi, hangisi hususi mahiyettedir, her zaman sühuletle kabili tefrik olamaz. Diğer taraftan hususi bir salâhiyeti haiz olmadıkça vekil dâva ikame edemez. Sulh olamaz, tahkim yapamaz, kambiyo taahhüdünde bulunamaz, hibe edemez, bir gayrimenkulü temlik veya bir hak ile takyidedemez (Borçlar Kanunu 388). Vekâletnamenin aslı veya noterden musaddak bir sureti dosyaya konulur. Mamafih her hangi bir hesaptan bir tediye yaptırmak için sureti mahsusada vekâlet tanzimine mahal olmayıp her hangi bir tediye emri de bu işi görür. Vekâlet, mevzuunun ifasiyle, vekilin azli veya istifası ile, her iki taraf için vefat, ehliyetsizlik ve iflâs ile nihayet bulur. Bu gibi hallerde banka, hesabı derhal durdurmalıdır. Banka, vekâletin mürtefi olduğuna vâkıf olmadığı müddetçe mesul değildir (B. K. 34, 36 ve 37). Yekdiğerine münferit imza salâhiyeti veren mevduat sahiplerinden birinin vefatına ittıla husulünde diğerrinin hesaptan para çekmesine müsaade edilmemek müdebbirane bir hareket olur (Borçlar Kanunu madde 148 ve Veraset ve İntikal vergisi hakkındaki 797 numara ve 3 nisan 1926 tarihli kanun. Muaddel madde 33). Zira hesap sahiplerinden vefat edenin hesap bakiyesindeki hissesini ve veraset vergisini tâyin etmek hem müşkül ve hem zamana mütevakıftır.

Ticari vekâlete ait olmak üzere de Ticaret Kanunu şöyle bir hüküm ihtiva eder: «vekâleti ticariye, Kanunu Medenide muyyen esbaptan başka vekâleti ticariye ita veya kabul etmiş olan tacir bir kadının icrayı ticaretten menedilmiş olmasıyle nihayet bulur. Madde 842».

E — Namı müstear. - Şu yukarda mevzuubahis olan haller haricinde olarak bazı kimseler namı müstear ile hesap açtırmak ve işletmek isterler. Bunların hakiki hüviyetlerini tesbit edip istedikleri namı müstear ile kendilerine bir hesap açmaya kanunen bir mâni yoksa da bizim piyasalarımızda bu şekilde hesap açtırmak istiyenlere tesadüf edilmez, denilse yeridir zannındayım. Bazan resmî tebligat üzerine hesaplar hakkında tetkikat icrası lâzım geldikte bu kabîl hesaplar bankayı şaşirtacak mahiyette olduğu için de terviçleri şayanı tavsiye olamaz, fikrindeyim.

Ticaret Kanununun 4 üncüden 8 inciye kadar olan maddeleri de ehliyeti ticariyeden bahseder: «Kanunu Medeni mucibince emvali hakkında tasarrufatı kavliyesi muteber bulunan ve on sekiz yaşını ikmal eden zükûr ve inastan her fert, şahsı veya nevi ticareti hakkında bir memnuiyeti kanuniye olmadıkça icrayı ticaret edebilir, madde 4». «Bir sağire intikal eden ticarethanenin o sağirin velisi veya... vasisi.. tarafından işletilmesinde mahkemei âidesince faide görüldüğü takdirde veli veya vasi bunu işletmeye mezun kılınabilir. Veli veya vasinin icrayı ticarete eh-

liyeti kanuniyesi olmaz veya bunlar icrayı ticaretten menedilmiş bulunurlarsa izin verilmez, madde 5». «Madde sabıka hükmü kasirini saire hakkında dahi caridir, madde 6». - «Zatüzzevç kadınları icrayı ticaretten zevçleri menedebilirler, madde 7». - Bilûmum hükkâm ve memurini muvazzafa ve kâtibiadiller (noterler) gibi vazife ve meslekleri ticaret ile gayrikabili telif olmasından dolayı kanunen memnu bulunanlar hilâfı memnuiyet ticaretle işigal ettikleri halde kaidei iflâsa tâbi tutulurlar, madde 8».

II. — Vefat etmiş hakiki şahıslar. - İşlemekte olan bir hesabın sahibi ya fiilen veya hükmen vefat etmiş olabilir. Fiilen vefat etmiş kimsenin hesabiyle veresesi alâkadardır. Bu takdirde banka vefat hâdisesine muttali olur olmaz hesapta hareketi derhal durdurmakla beraber tevdiat hesaplarında mal dairesini de keyfiyetten on beş gün içinde haberdar eder (Veraset ve İntikal Vergisi hakkındaki 797 numaralı kanun, madde 33). Borçlu hesaplarda banka kendi matlubunu vereseden aramak için lâzım gelen teşebbüslere girer. Tevdiat hesaplarında mevzuubahis bakiyei matlubu veya kıymetleri, verese mahkemedен veraset senedi veya veraset ilâmını getirmediğçe banka kimseye tediyatta bulunmaz. Ekseriya vereseden her biri diğerinden farklı hisselerine sahip bulunduğu ve hele araya intifa hakkı gibi mücerret birtakım haklar da girdiği için banka elindeki mevduatı veresenin cümlesine tek bir tediyeye fişi üzerinde tesviye etmek, yani cümlesinin imzalarını müşterek ve aynı tediyeye fişi üzerinde ve «hisselerimizi tamamen aldık» mealini nâtik bir ibra şeklinde istihsal etmek suretiyle teslim eyler. - Hükmen vefat etmiş kimselerden maksut, gaiplerdir. Gaip demek, ölüm tehlikesine mâruz bulunmuş olmak veya az çok uzun bir zamandanberi kendisinden haber alınamamak dolayısıyla hayat ve mematı kestirilemiyen kimse demektir. Her alâkadar, kaybolan kimsenin ölü veya sağ olduğuna hâkim tarafından hükmedilmesini talep edebileceği, hâkim de gaipliğe karar verip kararı ölüm siciline geçirebileceği için böyle bir hal vukuunda banka mahkemenin ilâmını elde etmediğçe tevdiat hesabındaki bakiyei matlubu kimseye teslim etmez ve etmemelidir.

Saniyen. — Ecnebilere ehliyeti tasarrufiye. - Her memlekette olduğu gibi bizde de mevzuat Türk ile ecnebi arasında birtakım farklar tesis etmiştir. Eskiden bu farklar - Kapitülasyonlar ahkâmı dolayısıyla - ecnebilerin lehine ve Türklerin aleyhine idi. O ahkâm bugün merfu olduğu için Türkler de halen ecnebilerin dunda bulunmak gibi o eski elîm vaziyet yoktur. Memleketimizdeki ecnebilerin vaziyeti hukuku umumiyei düvel esasları dâhilinde kendi mevzuatımıza tâbidir. Bu itibar ile medeni haklardan onlar da istifade eder, haklara ve vecibelere onlar da ehil olurlar. Zira Kanunu Medeni Türk, ecnebi tefrik etmiyecek: «her şahıs, medeni haklardan istifade eder, binaenaleyh kanun dairesinde haklara ve vecibelere ehil olmakta herkes müsavidir», der. Kanun dairesinde kaydı mucibince ecnebler gerek Türkiye ile ecnebi devletler arasında münakit muahedat ve mukavelâta (bilhassa Lozan muahedesini), gerek dahilî kanunlarımızda derpiş edilmiş

hususî birtakım ahkâma - ve eğer bu ahkâm Türklerle aralarında bazı farklar tesis ediyorsa o farklarla - ayrıca tâbî olurlar. Burada mevzu, doğrudan doğruya hukuku hususîyei düvel kaidelerinin şümülü sahasına girer. Binaenaleyh Memaliki Osmaniye'de bulunan ecnebilerin hukuk ve menafii hakkındaki 23 şubat 1330 (1915) tarihli kanunun birinci maddesi mucibince: «Memaliki Osmaniye'de bulunan ecnebler kanunu esasi ile kavanini sairenin Osmanlılara bahşettiği hukuku siyasiye ve belediyeden istifade edemezler ise de kavanin ve nizamatı Devleti Aliyye ile tebaai Osmaniye'ye hasredilmeyen hukuku hususiyeden müstefit olurlar». Meselâ ecnebler Türkiye'de ancak kanunun kendilerine menetmediği işleri tutabilirler (3529 numaralı kanun). «Emniyet ve asayişî memlekete taallük eden kâffe kavanin ve nizamatı Devleti Aliyye Memaliki Osmaniye'de bulunan bilcümle ecanip hakkında dahi meridir. Madde 2», «Tebaaî ecnebiyeye mütaallik ve emvali gayri-menkuleye ait bilcümle daavi ile mevadî sairei hukukiye ve ticariye ve cezaiye dâvaları tebaai Osmaniye alâkadar olmasa dahi mahakimi Devleti Aliyyede kavanin ve nizamat ve usulü Osmaniye'ye tevfi kan rüyet olunur. Şu kadar ki gayri müslim tebaai ecnebiyeye mütaallik olup da akd ve feshî nikâh ve tefriki ebdan ve übüvvet ve nesep ve tebenni gibi hukuku aileye ve rüş ve mezuniyet ve hacir ve vesayet gibi ehliyet ve emvali menkuleye ait vasiyet ve terekelere mütaallik bulunan dâvaların mahakimi Osmaniye'de rüyet edilebilmesi tarafeynin birriza müracaatına veya tebaai Osmaniye'nin alâkadar bulunmasına veyahut mahakimi Osmaniye'de derdesti rüyeti daaviye müteferri bulunmasına mütevakkıftır ve bu surette intizamı âmmei devlete mugayir olmamak şartıyla alâkadaranın hükümeti metbuaları kavanin ve ihtilâfî kavanin halinde hukuku hususîyei düvel kavaidine tevfi kan muamele olunur».

Yukarıki hükümlerden de anlaşılacağı veçhile bu mevzuda ecnebilerin ahvali şahsiye (Etat civil) ve ehliyet itibariyle kendi memleketleri mevzuatına tâbî kalmaları esas bir kaidedir. Şu kadar ki bu kaide - o mevzuatın tefsir veya tatbikinde - millî menafii veyahut mahallî tebaanın meşru menafiini ihlâl edecek derecelere kadar götürülmez. Binaenaleyh bir ecnebi için açılacak hesap mevzuubahis oldukça banka evvelemirde ecnebinin hangi devlet tebaası olduğunu anlamak üzere pasaportunu talebetmesi ve bu ciheti tevsikten sonra o Devlet kanunlarının ehliyeti tasarrufiye hakkındaki hükümlerini kendi umuru hukukiyesine tetkik ettirerek hesabı ona göre açması ve işletmesi lâzım gelir.

Ehliyet hakkındaki ahkâm memlekette memlekete oldukça ehemmiyetli derecelerde tebeddül eder. Meselâ senni rüş bizde on sekizdir; İspanya'da yirmi beştir. Velâyet ve vesayet hakkındaki hükümler memleketine göre az çok değişir. Emvali ailenin tarzı idaresinde kanunen bizde (keza Yunanistan'da, Yugoslavya'da, Çekoslovakya'da) mal ayrılığı kaidedir; bazı memleketlerde mal birliği (Hollanda, Portekiz), bazı memleketlerde ise mal ortaklığı (İsveç, Norveç, Finlandiya) esastır. İngiltere, İtalya ve Şimalî Amerika'da kadın, emvali üzerinde tam mâna-

siyle serbestii tasarrufa sahiptir. Kocalı kadına hesap açmak mevzuubahis olduğu zaman her halde kocasının izin ve rızasıyla bu hesabı açmak ve işletmek müdebbirane bir hareket olur.

«Bir şahsın polişe ile taahhüt altına girmesi için haiz olması lâzım gelen ehliyet tâbi olduğu devletin kanuniyle tâyin olunur. Eğer tâbi olduğu devlet kanunu bu bapta diğer bir devlet kanununun salâhiyettar olduğunu mutazammın ise ancak o kanun tatbik olunur. İkinci fıkrada muayyen kanuna nazaran haizi ehliyet olmıyan bir şahıs taahhüt altına girdiği memleket kanununa nazaran haizi ehliyet ise taahhüdü muteber olur. Ticaret Kanunu 601». Emre muharrer senette ve çekte aynı hükümler caridir.

Bu mevzuda şayanı kayıt bir hüküm de ecnebilerin Türkiye'de ikamet ve seyahatleri hakkındaki 3529 numara ve 7 temmuz 1938 tarihli kanunda vardır: «Türkiye'de ikamet eden ecnebiler medeni hallerinde husule gelecek değişiklikleri bir hafta içinde buldukları mıntaka emniyet makamlarına imzalı bir beyanname ile haber vermeye ve keyfiyeti ellerindeki ikamet tezkerelerine kaydettirmeye mecburdurlar». Bu kayıt bankaları bazı hususatta tenvir etmeye ve onlara kendilerince müfit bazı tedbirler ittihaz ettirmeye hâdim olabilir.

İKİNCİ KISIM

Hükmi şahıslarda ehliyeti tasarrufiye

Başlıbaşına mevcudiyeti haiz olmak üzere teşekkül eden cemiyet ve şirketler ile kendilerine has bir mevcudiyeti ve muayyen bir gayesi bulunan müesseseler sicillerine kayıtlarını icra ettirmekle şahsiyet iktisabederler. Ezcümle devlet, vilâyetler, köyler, belediyeler; menafii umumiyeye hâdim cemiyetler; bizde kolektif, komandit, limitet, anonim, kooperatif şirketler hükmi şahsiyeti haizdirler. Devlet, vilâyet, belediye, köy ve hattâ menafii umumiyeye hâdim cemiyetler için tescile tatbikatta tesadüf edilmez. «Kazanç paylaşmaktan başka bir maksatla ikiden ziyade şahsın bilgilerini ve faaliyetlerini devamlı bir şekilde birleştirmek suretiyle vücudunda gelen cemiyetler», 3512 numara ve 7 temmuz 1938 tarihli kanun hükümlerine göre «mahallin en büyük mülkiye âmirine ana nizamnamesinden iki nüshasını ilişik olarak verilecek bir beyanname ile teşekkül etmiş olur. - Siyasi cemiyetler ile birden ziyade vilâyetlerde faaliyet gösterecek cemiyetlerin ana nizamnameleri ve beyannameleri Dahiliye Vekâletine verilir. - Bir cemiyetin faaliyete geçebilmesi için ana nizamnamesinin verildiği mülkiye makamlarınca tescil olunduğuna dair bir vesika alınması şarttır, madde 3». Ticaret şirketleri Ticaret Kanunu ahkâmı qâhilinde tescil edilirler. Hükmi şahıslar cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış icabı olarak ancak insana has olanlardan maada bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilirler; - hükmi şahısların medeni hakları istimale salâhiyeti kanun ve

nizamnamelerine göre bu husus için muktazi uzuvlara malik olmalarıyla başlar. - İradeleri uzuvları vasıtasıyla ifade olunur. - Şahsiyeti hükmiyeyi haiz ticaret şirketleri, unvanları tahtında mukavelât ve muamelât akıt ve icra, dâyin ve medyun sıfatını iktisap ve bu sıfatla mahakimde ispatı vücut ve emvali menkule ve gayri-menkuleye tasarruf edebilirler.

Mevzuatın tedvin eylediği bu esaslara göre her hangi bir şahsı hükmi ile bankalar muamele yaparken veyahut onlara hesap açarken kanuna ve nizamnamelerine göre kendilerini temsil eden uzuvların ve bu uzuvları temsil ve ilzam edecek hakiki şahısların bilinmesi lâzım gelir.

A — Devlet daireleri, vilâyet, belediye, köy, ticaret odaları gibi hükmi şahıslara, şahsiyetlerini birtakım kavanini mahsusa vermiştir. Bunları temsil eden hakiki şahısları öğrenmek bittâbi haizi ehemmiyettir.

B — Menafii umumiyeye hâdim cemiyetlerde ve alelâde cemiyetlerde. - Türkiye Kızılay cemiyeti, Arsiulusal mukavelelerle taayyün etmiş bulunan mahiyet ve vaziyet dairesinde tanzim edilen ve İcra Vekilleri Heyetince tasdik edilmiş bulunan ana nizamnamesine ve hususi kanunların verdiği vazife ve salâhiyetlere göre idare edilir. - Türk Hava ve Türk Çocuk Esirgeme Kurumları İcra Vekilleri Heyetince tasdikli ana mukavelenamelerine ve kanunların kendilerine verdiği vazife ve salâhiyetlerle idare olunur (3512 numara ve 7 temmuz 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu). - Alelâde cemiyetlerde tescillerine ait olarak mülkiye makamlarından almış oldukları vesikaya ait bir suret aranılması haizi ehemmiyettir.

C — Ticaret şirketlerinde. - Kolektif, komandit, anonim, limitet ve kooperatif şirketlerin mevcudiyetleri mutlaka tescil ve ilân edilmek (T. K. 148, 255, 300, 481 ve 510) lâzımdır. Aksi takdirde teşekkül etmiş addedilemezler.

Ç — Hususi şirketlerde. - İki veya daha ziyade kimseler arasında bir veya mütaaddit, muayyen, muvakkat veya mütevali muamelâtı ticariyeyi içlerinden biri kendi isim veya unvaniyle icra ederek şürekâsına hesabını ita ve onlarla mukarrer şerait dairesinde kâr ve zararını taksim eylemek üzere akdolunan şirkete hususi şirket derler. Hususi şirketler, sair ticaret şirketleri hakkında mevzu merasimi teşekküliye ve ilâniyeye gayri tâbi ve şahsiyeti hükmiyeyi gayri haizdirler. Hususi şirketlerde eşhası salise ile vuku bulan ukuttan mütevellit haklar ve borçlar şeriki âkide racidir. Binaenaleyh bankaların hususi şirket namına hesap açmaları mevzuubahis olamaz. Şeriki âkit kim ise hesap onun namına açılır.

D — Âdi şirketlerde. - Borçlar Kanunundaki âdi şirketler mevzuubahis olunca bunlarda noterden musaddak mukavelenamei esasi ile sirküler müeddalarının birbirini tutup tutmadığı tetkik edilmek haizi ehemmiyettir.

Buraya kadar tetkik ettiğimiz hususatta hep Türk kanunlarına göre müteşekkil hükmi şahısları nazarı itibara aldık. Fakat bankaların muameleye giriştikleri eşhası hükmiye arasında tâbiyeti ecnebi eşhası hükmiye de bulunabilir ve bu suretle burada da mevzu hukuku hususiyei düvel kaidelerinin şümulü dairesine girerek mezkûr eşhas o kaideler dâhilinde, muameleye tâbi tutulmak lâzım gelir. Ecnebi anonim şirketleri ve sermayesi eshama münkasım şirketler ile ecnebi sigorta şirketleri; Ticaret Kanununun sureti tatbikına ait 866 numara ve 29 Mayıs 1926 tarihli kanunun 12 nci maddesi mucibince 30 teşrinisani 1330 tarihli kanunu muvakkat ile 10 ağustos 1331 tarihli zeyli ahkâmına tâbidir. Ecnebi sigorta şirketleri hakkındaki ahkâm, bilâhara sigorta şirketlerinin teftiş ve mürakabesine dair 1149 numaralı kanun ile buna müzeyyel 1173 numaralı kanun ve bu kanunları muaddil 3392 numara ve 26 Mayıs 1938 tarihli kanunlarla tadile uğramıştır. Şirketlerde tâbiyet mevzuubahis olur mu? Buna itiraz eden müellifler vardır. Fakat tatbikatta şirketlerin tâbiyeti mevzuubahis olduğu görülmektedir. Ortada mevcut bazı temayülâta tebaan bazı hallerde merkezlerine nazaran şirketlere bir tâbiyet verilmektedir. Yukarda mevzuubahis 1330 tarihli kanunumuza göre de bizde tâbiyeti tâyin için şirket merkezinin bulunduğu memleket istihdaf edilmiştir, denilmektedir. Ecnebi şirketlerinin teşekkülüne ve ehliyetlerine ait hükümleri kendi kanunlarımızda değil, şirketlerin mensup oldukları memleket kanunlarında aramak muvafık olur. Şu kadar ki bizim kanunların intizamı âmmeye ait hükümleri de bu ecnebi şirketler için vacibülittiba tanınmak lâzım gelir. Sermaye şirketlerinde değil de, şahıs şirketlerinde (meselâ kolektif şirketlerde) şirketi vücuda getiren şahısların tâbiyetine göre şirkete bir tâbiyet vermek mâkul olacağı yolundaki ictihat da akla mülâyim gelmez değildir.

Bizde ecnebi anonim ve sermayesi eshama münkasım şirketler ile ecnebi sigorta şirketleri hakkındaki 30 teşrinisani 1330 tarihli kanun ve bunu muaddil kanunlara göre ecnebi anonim veya sermayesi eshama münkasım şirketlerin ve sigorta şirketlerinin vekilleri hükümete beyanname vermek, sair bazı merasimi icra etmek ve şirket nizamnamei dahilîsinin ve hâmil oldukları vekâletnamelerin Ticaret Nezareti (bugün için Ticaret Vekâleti) tarafından musaddak birer hulâsasını Ceridei Resmîye ve en ziyade münteşir bir veya birkaç gazete ile ilân eylemek mecburiyetindedirler.

E — Hali teşekkülde olan şirketlerde. - Bir şirket teşekkül ederken iştirak mütaahhitlerinin, yani müstakbel ortakların yatırdıkları para bankalarca, bilfarz «hali teşekkülde olan filân şirket» namıyla bir hesaba alınır. Bu hesabın sahibi, teşekkülü tekemmül etmiş ve tescil ve ilân ile tasdik olunmuş bir şirket halinde bulunmadığı için, alınan paralar yalnız hesaba matlup kaydedilmekle iktifa edilir; hiç reddiyat yapılmaz. Ba husus bu hesaptan şuna buna komisyon, masarîf ve saire namıyla bir şey verilmemek iktiza eder. Bu hesap, mahsur bir hesap mahiyetinde-

dir; hiç kimse bu hesaptan tasarruf edemez. Zira hesabın hakiki bir sahibi henüz yoktur. Ancak tescil ve tasdikın tekemmülü ile şirketin katî surette teşekkülü üzerine salâhiyettar mümessillere tasarruf hakkı tanınmak lâzım gelir. Şayet şirket teşekkül edemezse paralar, o paraları bizzat yatırmış olan kimselere iade edilmek iktiza eder, fakat bunun için de şirketin teşekkül edemediği salâhiyettar mercilerin (bizde Ticaret Vekâletinin) tasdikına iktiran etmiş bulunmak iktiza eder.

12 Kânunusani 1943

Namık Zeki ARAL